

*Masarykova Univerzita v Brně
Filosofická fakulta
Kabinet divadelních studií*

2. práce do kurzu Česká dramatika 2. pol. 20. století

Lucie Menšíková
Učo: 105 306
2. ročník, kombinované studium
Podzim 2007

Josef Kajetán Tyl – Strakonický dudák aneb Hody divých žen.

Národní pohádka ve třech jednáních.

Osoby:

Lesana, panovnice nad lesními pannami, polednicemi a divými ženami

Bělana, Květena, Lupina, Jarona, Leskava – lesní panny

Rosava, polednice

Diváka, Mihulice – divé ženy

Kalafuna, venkovský muzikant

Kordula, jeho žena

Honzík, Frantík, Kačenka, Liduška – jejich děti

Švanda, mladý dudák

Tomáš, starý dudák

Šavlička, voják na dovolené

Trnka, starý hajný

Dorotka, jeho dcera

Nalejváček, hospodský

Franěk, Váša, Kuba, Matěj – venkovští chasníci

Pantaleon Vocilka, bývalý student, teď na cestách

Král Alenoros, pan neznámých zemí

Zulika, smutná princezna, jeho dcera

Alamir, hrdina a její ženich

Mikuli, hospodský

Dulina, sklepník

Gulinary, Vanika – posluhovačky

Dvořenin

Komonstvo princezny Zuliky. Králova pážata. Alamirovi oděnci.

Česká chasa venkovská o pěkné hodince. Lesní panny. Divé ženy.

Tylova dramatická báchorka z roku 1847 byla na českém divadle již několikrát rozmanitě interpretována od doby svého vzniku. Tylovu zcela mimořádnou dramatickou tvořivost byl nabit rok 1847, kdy uvedl v premiérách hry Pražská děvečka a venkovský tovaryš aneb Paličova dcera a již zmíněný Strakonický dudák aneb Hod divých žen. Kromě toho napsal také v témže roce historické drama Krvavý soud aneb Kutnohorští havíři, které však v té době cenzura nedovolovala provozovat. Tři Tylovy nejznamenitější hry tedy vznikly v jenom

roce. Přiřadit by se k nim dala ještě hra Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka z roku 1824, historické drama Jan Hus, kazatel betlémský z roku 1848 a báchorka Tvrdohlavá žena a zamilovaný školský mládenec z roku 1849. Tyto měšťanské činohry patřily k Tylově řadě obrazů ze života.

Vrcholná díla českého národního obrození – i Tylův Strakonický dudák, Erbenova Kytice a Babička Boženy Němcové, čerpají hlavně ze života vesnice. Po celé národní obrození, s výjimkou prvních profesionálních představení, se na českém divadle vesnice už vlastně ani neobjevila. Lidové divadlo malých měst a vesnic postupně ustupovalo novému typu divadla, divadlu ochotnickému až postupně na rozmezí 19. a 20. stol. zaniklo.

Zájem diváků o fantastické a pohádkové příběhy trval po celé národní obrození. Jednalo se o české divadlo s kulturním dědictvím vesnice. Ti, kteří v Praze vytvářeli divadlo pro střední vrstvu a její zaměstnance, tedy pro publikum v zásadě lidové, věděli dobře jak diváci mají rádi různé fantastické pohádkové příběhy, a proto pro ně hráli i kouzelné nebo čarovné činohry, singšpíly, balety apod. Hry tohoto žánru se postupně ukládali do podvědomí diváků na pohádkové příběhy, které tito lidé slýchali od dětství. Texty tohoto druhu se rozšiřovali na jevištích divadel střední Evropy, hlavně na vídeňských lidových scénách. K rozšíření jevištních báchorek na středozezemním území došlo v první třetině 19. stol. za preromantismu. Tyto pohádkové hry byli velice populární, ale z českých dramatiků se o ně pokusil nejdříve Václav Kliment Klicpera. Závažným nedostatkem jeho her bylo ale to, že je příliš sbližoval s žánrem rytířské. Pokus o báchorku najdeme ale i u Jana Nepomuka Štěpánka. První úspěšné pohádkové hry vznikly až v předvečer buržoazně-demokratické revoluce a za jejího průběhu.

Strakonický dudák vznikl tedy v době, kdy vzdělanci objevovali lidovou kulturu vesnice jako inspirativní hodnotu nejen národně osobitého českého umění, ale i samotného života.

Strakonický dudák je hrou převážně o lásce – lásce dvou mladých lidí, kterým se sice stavějí do cesty různé překážky, ale jejich láska je nakonec přemůže. Švanda, syn člověka a lesní víly, miluje dceru hajného Trnky a ta mu jeho lásku opětuje. Dorotčin otec je však proti, protože chudý šumař

neslibuje jeho dceři dobrou budoucnost. Švanda, který je nespokojený s jeho malým vesnickým světem, ve kterém žije, se rozhodně odejít do světa a vydělat si peníze. Impulzem k tomu je poslouchání starších a úspěšných muzikantů, kteří už hrály ve městech. Odchází z domova, aby zbohatl, protože jen tak může získat svoji milovanou Dorotku. Ještě před tím, než opustí svoji rodnou vesnici, nadpřirozené síly na prosbu jeho matky propůjčí jeho dudám kouzelnou moc, která spočívá v tom, že rozveselí každého, kdo slyší jejich hudbu. Rosava poprosí lesní panny, aby očarovaly Švandovy dudy:

Dechněte mu v jeho dudy
svoje sladké zpěvy,
aby hraním jeho všudy,
kamkoli jen vkročí,
ztichly smutek, bol a hněvy,
radostná i slza tekla z očí;
by se každé srdce na něj smálo,
však i zlaté odplaty mu přálo!"

V této báčorce švanda prochází značným a viditelným charakterovým vývojem. Po odchodu z domova v dalekém cizím městě rozesměje svou hrou i princeznu Zuliku. V té době už je z něj slavný koncertista. Ač se o rozesmání princezny pokoušeli i jiní, jemu jedinému se to povedlo. Nechybí málo, aby se stal jejím mužem. Ve světě je zneužíván svým sekretářem Vocilkou, ztroskotaným studentem. Díky němu málem Švanda zapomene na svoji Dorotku, která se za ním do světa vypraví se Švandovým přítelem – šumařem Kalafunou. Peníze, které šel Švanda vydělávat, přestali pro něj být ale prostředkem a stávali se cílem pro jeho snažení. Když pak vtrhne do města princ Alenoros, nápadník princezny Zuliky, jde Švandovi o život a dostává se do vězení, ze kterého mu musí pomoci jeho matka – víla. V tomto okamžiku se ale zároveň víla Rosava mění v divou ženu, protože se dala proti příkazu víly Lesany svému dítěti poznat. Po návratu do rodné vsi

Dorotka Švandu odmítá, Švanda dál morálně upadá, až nakonec málem přijde o život na popravišti, kam jej o půlnoci vyláká Vocilka (chce mu ukrást jeho čarovné dudy) a chtějí jej zabít zlé nadpřirozené síly. Tyl zobrazil svého hrdinu v neobvyklém a bohatém, skutečně pohádkovém, příběhu. Tomu ale nebránilo v tom, aby ve Švandovi nevytvořil pro svoji dobu opravdu dost charakteristickou osobnost. Tato hra o lásce dvou mladých lidí je zároveň o typicky české vesnici. Zároveň ale také hrou o všech Tylových současnicích na rozhraní feudálního a kapitalistického řádu. Hrdiny této hry jsou lidé, do jejichž patriarchálního myšlení vniká nový čas, působící jeho pozvolný rozklad. Do života lidí této doby totiž vtrhl kapitál a honba za majetkem, hospodářskými úspěchy, je začala měnit. Lidé starého patriarchálního světa se začali zajímat o to, jak prosperovat v novém kapitalistickém světě.

Tylův dudák Švanda je typický rozporuplný romantický hrdina. Je také jeden z rozervanců, které rodil tento čas. Švanda se necítil dobře v rodné vesnici, ale dobře se mu nevedlo ani v cizím městě. Švanda je typ člověka, který je zbavený životních jistot. Na počátku hry se dokonce bouří proti vesnici, přestavované rychtářem Koděrou. Je zároveň ale i člověkem, který miluje a chce pro svoji lásku to nejlepší, proto odchází do světa. Švanda však nevede svůj zápas do konce až tak, jak to dělali velcí romantičtí hrdinové evropské dramatiky. Jak už to u pohádkových příběhů bývá, konec je i tady šťastný. Švanda se vrací k Dorotce, která jej uchránila před zlou mocí, a má naději, že najde ve službách vrchnosti zaměstnání jako hajný. Po Švandově odporu k malému světu vesnice, ač se za jeho nepřítomnosti vůbec nezměnil, není tu ani stopy. Švanda se vrací domů s poznáním, že život doma po boku milující ženy a při poctivé práci je lepší než život v cizině, tak jak jej poznal. K jasnému zakončení díla přispívá i to, že Rosava rozhodnutím královny víl Lesany může na sebe opět vzít tvář víly.

Tylův Strakonický dudák, je připomenutím toho, že existují i větší hodnoty než peníze. Tyl tu podává kritiku třídy, ke které intelektuálně sám patřil, ale přičila se mu tato třídní morálka. Švandu z moci zlých víl nakonec mohla zachránit ne nadpřirozená bytost ale jen Dorotka. Oslavené je ve hře také i láska rodičovská v obraze Rosovy, která chrání své dítě i navzdory tomu, že ví, jaký trest jí stihne, i v jednání halného Trnky, který ale také myslí na štěstí své dcery. I v obraze

Kalafunova vztahu k jeho ještě nedospělým dětem je oslavena láska. Jako velká hodnota je tu zobrazeno také přátelství. Švandův a Dorotčin přítel Kalafuna se zde projeví jako muž činu, když je to třeba. V postavách báchorky jsou zde zobrazeny ještě i jiné vlastnosti lidí mizících v patriarchálních časech.

Stejně jako i jiní čeští umělci z konce národního obrození, viděl i Tyl vesnici v zásadě idealizovaně. Je to pro něj dobrý, ale ztracený svět, který se velmi liší od života ve velkém městě. To, že v tomto světě lidé museli chodit také ještě na robotu, se tu nepřipomíná.

Určité sociální napětí mezi bohatými sedláky a chudými lidmi, je pouze jemně naznačeno v úvodu báchorky. V Tylové vesnici má místo především to cenné, co v ní nalézal. Vztahy mezi lidmi, které ještě docela neurčovali majetkové zájmy, ale lidský cit. Pro českou společnost mělo také velký význam, že hrdinou hry byl úspěšný český muzikant. Touto postavou chtěl jistě Tyl posílit národní hrdost svých diváků. Motiv kouzelného hudebního nástroje dodává celé báchorce ještě více kouzelný ráz. V jedné stati se píše, že Tyl prý vyšel u torby této hry z velice rozšířené české pověsti a pohádky o proslulém jihočeském dudákovi Švandovi, který hrál dokonce i pod šibenicí.

Tato hra je také upozorněním na muzikantství, které bylo spojováno s představou českého muzikanta, na tradiční touhu Čechů, příslušníků malého národa, po velkém světě.

K žánru pohádky Tyl sáhl nepochybně proto, že byla s této době velmi oblíbenou. Konvencí jevištní báchorky mohl to, co chtěl divákům sdělit, říct s velkým divadelním účinkem, protože tento žánr vždy dovoľoval vytvořit i velkolepou divadelní podívanou. Žánr báchorky zároveň Tylovi umožnil aktivizovat divákovu fantazii a přenášet se přes určité životní zkušenosti, které by na diváky nemuseli vždy působit dost divadelně účinně. Obraz **Rosovy** je i zároveň jednoznačným symbolem a alegorií lásky, kterou v různých podobách uložil do postav lidí. Ostatní nadpřirozené síly personifikují svět dobra a zla. Královna lesních víl Lesana zosobňuje neodplatný a spravedlivý řád přírody, který by nikdo neměl beztrestně přestoupit.

Tylova Svatojánská noc je směsí horoucí lásky a pověřivosti. Odehrává se v lesní tišině, na šibeničním vrchu, kde se země otvírala. Úplně stejně se takováto noc jevila i dřívějšímu

člověku - plná kouzel a tajemství. Tyl svým dramatem zobrazuje český lid a českou skutečnost. Spojením reality a světa nadpřirozených bytostí zobrazuje svět českého lidu, bohatství jeho života, jeho zpěvnost a bohatou obrazotvornost.